

volt – a nyomokban alig megmaradt lenyomatok szerint. A vár külső síkja előtt történt átvágás során a 18. század közepétől egymásra rétegződött omladékrétegeket vágtuk át. A várfal külső síkja is vakolt volt, többretegű és egymástól a várfal függőleges felületén is eltérő vakolat alapján több átépítés, jelentős javítás hozzávetőleges területe is meghatározhatóvá vált.

KOPPÁNY ANDRÁS

138. Hajdúböszörmény határa

(Hajdú-Bihar megye) U, Sza

2008 folyamán megelőző feltárást végeztünk a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásából a MOL stratégiai gázvezeték nyomvonalára eső lelőhelyeken.

Kis-Zelemér: Itt május 23. és július 29. között 2877 m²-en kutattunk. A közel 400 m-es nyomvonalszakasz egy igen nagy (kb. 8–10 hektárnyi) kiterjedésű középső neolit telep ÉNy-i részét érintette. A település centruma a nyomvonalszakasztól DNy-ra található, azon az enyhén magasabb területen, amelyet mind É-ről, mind D-ről az ős-Tócsó-patak egy-egy mellékága határol le.

A középső neolit telep a vonaldíszes kultúrkör késői csoportjainak tartott helyi kultúrvonások (esztári, bükki) jellegzetes jegyeit mutatja (vörös bevonatos edények, vékony falú, fekete vonalas festéssel díszített edények stb.). A feltárt területen a település tudatos térhasználat-szándékát fedezhetjük fel, feltételezhető funkciójuk alapján 3 részre tagolható.

A szakasz DNy-i harmada: oszlopszerkezetes építmények nyomait őrző lakótér és nagy kiterjedésű, összetett funkciójú gödrök szabályos formában tagolták a teret. (Az 5 cölöpszerkezetes épület nyomait tartalmazó térszakaszt 3 nagy gödör és egy gödörhely(!) határolta el.) Ezek a cölöpszerkezetes építmények nagy valószínűséggel többszortú, belső teres házak voltak, amelyeknek a szelementartó oszlopsorát tudtuk meggyőzően azonosítani.

A szelvény középső szakaszán megszűntek a cölöpnyomok, de a település szeméttel telített gödrök sokkal sűrűbben fordultak elő. Leletgazdagságban a 6. és 7. sz. gödrök emelkedtek ki. A 10. objektum funkciójában eltér a többitől: egy K–Ny-i irányba futó, mély keresztmetszetű árok. Betöltése rendkívül gazdag volt leletekben (csiszolt kővéső, obszidiánpengék stb.).

A nyomvonalszakasz ÉK-i részénél az árkon kívüli területen méretében és betöltésében jóval kisebb és sekélyebb gödrök voltak. Leletgazdagságuk közepesnek mondható.

A nagy kiterjedésű AVK telep a fekete föld és a homoktakaró felszíni határvonalán fekszik. A felszínen jól látszanak az ősfolyó mederrendszerének fő- és mellékágai által tagolt, szigetszerűen elkülönülő platók, amelyek egyikén található az AVK telep. A fekete humusz alatti masszív sárga márgás talaj szilárd és megbízható alapot jelentett egy nagyobb lélekszámú és hosszabb életű neolit falutelepülésnek. A szilárd talaj egyszerre

adott biztonságos helyet a cölöpszerkezetes, nagy családi házaknak, jó nyersanyagforrást a házak tapasztásához és a nagy mennyiségű kerámiakészítéshez.

A funkciójuk szerint agyaggyerő-, majd szemetesgödrök a telepnek arra a részére estek, ahol lakóházak már nincsenek, de rendkívül intenzív házi ipari tevékenység figyelhető meg. Itt található a telep hulladékával feltöltött gödrök közül a leletekben leggazdagabbak; viszonylag sok átégett tapasztásdarab kerül elő. A gazdagon festett finom kerámiatöredékek mellett a nagyszámú, megmunkált kőeszközök (csiszolt kővéső, obszidián- és kovapengék), állatcsontok és a nagytömegű házi kerámiadarabok arra utalnak, hogy ezen a területen összpontosult a telep lakóinak házi ipari tevékenysége és talán az életük telepen belüli aktív része is. A cölöpszerkezetes házak közötti nagy gödrök ehhez képest jóval kevesebb szeméttel dobott edény- és eszköztöredéket tartalmaztak.

A telep egészén belül, de különösen az intenzív szabadterei tevékenységek területén is kiemelkedő jelentőségű a 10. sz. objektum. A telep leletekben leggazdagabb objektuma formáját és betöltését tekintve eredetileg a telep É-i határát jelentő ároképítmény lehetett. Az árok eredeti funkcióját még a telep életének intenzív, virágzó korszakában elveszíthette és utána agyaggyerőhelyként funkcionált. Ebben az időszakban a szabályos árokforma helyett szabálytalan lemélyülésekkel úgy szabdalták szét, hogy mélységi tagolódásban közvetve mégis megőrizte az árokformát. Később feltöltődött a telep e részének nagyon intenzív hulladékával. Ebben az időben az ároktól É-ra eső lejtős területet is használták agyaggyeréshez, egyre csökkenő intenzitással. Az árok tehát még a telep létezésének idején belül elveszítette határoló funkcióját, de közvetve mind formájában, mind funkciójában megmaradt a szerepe: a telep É-i határát jelenti, amelyen kívül már csak egyértelműen periférikus jelenségek találhatóak.

Szintén a szabadterei tevékenységek helyén érdekes jelenségnek számít a 7. és 8. sz. gödrök helye. Elsősorban az intenzív tűzhasználat vagy a tűzzel kapcsolatos égéstermékek fokozott jelenléte számít különlegesnek ezen a helyen. Itt közvetlenül a mai felszín művelt része alatt (-50 cm) egy paticcsal és egyéb régészeti leletekkel intenzíven kevert betöltés jelentkezett közel 35 m hosszán. Miután egy ásónyomban ezt leszedtük, két nagyméretű, amorf gödör körvonalai jelentkeztek. A két gödör, különösen a 7. sz. betöltése rendkívül gazdag volt régészeti leletekben (festett díszű, finom kerámiatöredékek, kőpengék, állatcsontok). Ezen a helyen tehát mindenképpen leégett valamilyen műhely jellegű építmény vagy feleslegessé vált valamilyen szabadterei tüzelőhely (kemencék, egyéb tüzelőterek), amihez tartozott valamilyen sövénytapasztású agyagfalból álló építmény is. Ezek rommaradványa került be a két, korábban agyagbányának használt gödörbe úgy, hogy felettük egy közel 20–30 cm vastag összefüggő töltést is képezett az elplanírozott romfölddel. Itt elképzelhető, hogy az ezen a területen lévő néhány műhely és sza-

badtéri munkafelület körül volt rakva földdel vagy egy összehordott földmagaslaton lehetett. Funkciótlanná válása után az egészet együtt planírozták el. Ez magyarázza az égett agyagdarabokkal kevert, de tömegét tekintve nagyobbreszt égetlen humusztöltést, ami a két gödröt felülről fedte. Itt a feltételezhető járósíntek kérdéséhez is értékes adatokat lehetett nyerni (egyenetlen felszín, mesterséges tagolás, vízelvezetés stb.).

A lelőhely É-i végénél lejtős felszíni forma, néhány sekély mélységű gödör és egy nagyobb üres felület jelentkezése egyértelművé tette, hogy itt húzódik a telep É-i határa. A másik irányba (D-i) kinyitott szelvény még jelentősebb eredményt hozott. A közel 100 m hosszú rányítás első 35–40 m-én folytatódott a telep cölöpszerkezetes lakóépületeinek sora. A 15. sz. épület már meglévő két szelementartó cölöphelye után megtaláltuk annak folytatását, majd egy kisebb méretű kerek gödör után egy újabb ház 4 szelementartó cölöpnymát sikerült azonosítani. Ezt követően egy sekély gödör vagy árok zárta le a telep lakóházak által elfoglalt területét. Utána 4 jellegzetes formájú gödör került elő, aminek funkciója erősen rejtélyes. A hosszúkás alakú, mély, alul teljesen elkeskenyedő gödrök betöltéséből alig vagy egyáltalán nem kerül elő telephulladék.

A 35. sz. gödörben az égett foltok mellett magasan, egészen a művelt humuszos réteg alatt egy szarvasmarhacsontokból álló lerakatot találtunk egy betöltési szintben (nem tetemfektetés!), ami a gödör felső betöltéséhez tartozhatott. Mellette egy amorf gödröt tártunk fel, aminek a betöltéséből néhány kerámiatöredéken kívül más nem került elő.

Nagy-Tormás: Április 30. és május 16. között 596 m²-en kutattuk a területet, az erdővel borított, művelésre kihagyott É–D-i fekvésű partháton, egy római császárkori telep periférikus részét. A kinyitott területen 9 objektumot azonosítottunk. Ezekből a parthát tetején, az É-i szelvényfal által elmetszett 1. sz. gödör számított a leggazdagabbnak a leleteket tekintve. Patics-szemekkel kevert hamus betöltéséből egy kézzel készített, kihajló peremű fazék töredékei kerültek elő. A 2–8. sz. objektumok a parthát Ny-i oldalán feküdtek. A kutatási felszíntől alig lemélyedő, állatjáratokkal erősen tagolt betöltésükből patics-szemek és más, égetésre utaló jelenségek nyomait azonosítottuk. A 9. objektum szintén sekély és csak néhány patics-szemcse alapján hitelesített gödör a parthát K-i oldalán.

A jelenlegi felszíni nyomokat vizsgálva a lelőhely centruma a nyomvonalától D-re (80–100 m-re) a parthát kiszélesedésénél található. A lelőhelyet mind K-ről, mind Ny-ról a jellegzetes felszíni tagolódás (vízjárta meder a parthát mindkét oldalán) meggyőzően lezárja.

HAJDÚ ZSIGMOND – NAGY EMESE GYÖNGYVÉR

139. Hajdúhadház határa

(Hajdú-Bihar megye) U, R, Szk, Sza

A Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat megbízásá-

ból 2008 folyamán megelőző feltárást végeztünk a MOL stratégiai gázvezeték nyomvonalába eső lelőhelyeken.

Kucik Bőgő: Augusztus 1–8. között 649 m²-en kutattuk a területet. A lelőhely egy É–D irányban húzódó homokdűnesor hátán található. Ny-i oldalon többméteres szintkülönbséggel viszonylag meredeken leszakadva határolódik le a felszín. A K-i oldalon enyhébb lejtéssel és lépcsőzetes formában ér véget a magasan fekvő homokhát. Az őskori lelőhely ezen a lépcsős magas felszínen található. Feltételezhető centruma a nyomvonalvezetékétől K-re húzódó homokdombon található. Itt a megművelt fenyőcserje-ültetvény sorközeiben lehet találni a felszínen kerámiatöredékeket. A nyomvonal ennek a nem túl nagy kiterjedésű településnek a periférikus részét érintette.

A lelőhelyen 6 objektumot azonosítottunk. Az egyik egy valószínűleg ép edénybe helyezett embercsont-töredékekből (égetés?) álló jelenség. A többi gödör sekély mélységű, többségében szabálytalan formájú objektum; a betöltésükben található néhány kerámiatöredék vagy csak égett patics-szemek alapján lehetett a középső neolitik AVK jelenségeihez sorolni.

Nagy-Erdő I.: Április 22. és május 28. között 1967 m²-en kutattuk a területet. A lelőhely a szélmozgatta homokkal borított mai felszín alatt húzódik, ami egy vízjárta területet ÉK-ről és DK-ről körülzáró, enyhén magasabb területen helyezkedik el. A lelőhely területét jól tagolják a vízjárta, laposabban fekvő részek Ny-i oldalról is. A felszínen lévő leletsűrűséget és a terület tagolódási tendenciáit vizsgálva azt állapíthattuk meg, hogy a csővezeték nyomvonala elkerüli a lelőhely centrumát és annak a Ny-i periférikus részét érinti közel 400 m hosszán. Ennek a periférikus szakasznak a leletekben és régészeti jelenségekben legintenzívebb része a legmélyebben fekvő vízjárta területnél található. A feltárt 38 régészeti objektum döntő többsége két őskori időszakhoz köthető.

A *neolitikumhoz* tartozó (AVK) objektumok leletszegénysége különösen szembeűnő. A közel 400 m hosszú nyomvonalon végig megtalálhatók a neolitik kerámiatöredékek. Általában nagyméretű tárolóedények darabjai kerültek elő. Különlegesnek számító lelet eddig csak 3 objektumból ismert: a 4. sz. gödörből egy ép kőbalta, a 2. sz. gödörből egy belső füles fazék peremtöredéke, a 21. sz. gödörből pedig egy négyszögletes csőtalptöredék. A D-re eső magasabb felszíni részen nagy kiterjedésű, viszonylag sekély, amorf gödrök talán agyaggyerő, majd a telep hulladékával feltöltődve szemetesgödörként funkcionáltak a telepen. Egyértelműen agyaggyerő céllal ásták ki a már említett természetes mélyedésbe eső 21. sz. nagyméretű amorf gödröt. Több helyen is leástak a talajvízig, mivel az agyagkitermelés (iszapolás) műveletéhez nélkülözhetetlenné vált számukra („ipari víz”). Ezenkívül olyan kutakat is ástak a viszonylag magasabban fekvő járósíntből, ahonnan ivóvizet nyertek a telep lakói.

A *vaskori* objektumok egyértelműen a vízközeli lemélyedés körül sűrűsödtek. Ezek is viszonylag kevés